
Frane ADAM*

INOVACIJSKI POTENCIAL V REGIONALNIH OKVIRIH – DILEME IN ODPRTA VPRAŠANJA**

Povzetek. Odprtost v mednarodno okolje ter uporaba novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij in orodij omogoča tudi lokalnim in regionalnim entitetam, da pridejo do novih informacij, novih idej, obenem pa ohranijo in razvijejo nekatere svoje specifičnosti in vire. Vprašanje, ki si ga vsi zastavljamo – če v doglednem času ne pride do ustanovitve pokrajin – pa je naslednje: ali imamo na razpolago mehanizme, ki bi pospešili aktiviranje obstoječih virov in oblikovanje inovativnega okolja v regijah? Kakšen je kreativni potencial v regijah? Kako ga meriti?

Ključni pojmi: regionalna razvojna jedra, inovacijski sistem, kreativne skupine, podporne institucije.

Uvod

469

Odprtost v mednarodno okolje ter uporaba novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij in orodij omogoča tudi lokalnim in regionalnim entitetam, da pridejo do novih informacij, novih idej, obenem pa ohranijo in razvijejo nekatere svoje specifičnosti in vire (glokalizacija). Ravno (re)kombinacija zunanjih spodbud in endogenih potencialov privede – kot tudi argumentira Zdravko Mlinar v svoji zadnji knjigi, kjer je poudarek na Kopru oz. Obalno-kraški regiji (Mlinar, 2008) – do inovacij in razvojnih prebojev na različnih področjih. Mora pa obstajati pripravljenost za sodelovanje in povezovanje tako na formalno-institucionalnem nivoju kot tudi na ravni neformalnih vezi in omrežij. To velja za t. i. učee se regije. Koliko je to prisotno pri nas, ni čisto jasno. V zadnjih letih se je pod taktirko države in občin izoblikoval obsežen repertoar t. i. podpornih institucij – od inkubatorjev do tehnoloških parkov in razvojnih agencij ter seveda še druge oblike (več o tem glej v Stres et al., 2009)¹. Iz dosedanjih opažanj (v sklopu aplikativnega projekta Lokalna in regionalna razvojna jedra – Adam, et al., 2009a) je

* Dr. Frane Adam, redni profesor na Fakulteti za družbene vede ter vodja Raziskovalnega centra na Inštitutu za razvojne in strateške analize (IRSA).

** Pregledni znanstveni članek

¹ V tej študiji – opira se na podobno evropsko študijo (Hollunders in Arundel, 2007), ki je med drugim opozorila na velik pomen socialnega kapitala kot dejavnika inovativnosti – so zbrani podatki, ki kažejo, da v statističnih regijah obstaja 400 podpornih (intermediarnih) institucij (vključene so tudi vse fakultete, ki sicer strogo gledano, sem ne spadajo), kar je impresivna številka.

razvidno, da so te institucije, ki bi morale služiti kot katalizatorji sprememb, pretoka znanja in inovacij, še preveč institucionalno in profesionalno zaprte in nekooperativne (o tem glej tudi v Mlinar, 2008: 370–371). Vprašanje, ki si ga vsi zastavljamo pa je naslednje: ali bi ustanovitev pokrajin prispevala k večji učinkovitosti in odprtosti podpornih institucij? Če v doglednem času ne pride do ustanovitve pokrajin: ali imamo na razpolago mehanizme, ki bi pospešili aktiviranje obstoječih virov in oblikovanje inovativnega okolja v regijah? Kakšen je kreativni in inovativni potencial v regijah? Kako ga meriti?

Kako do razvojno usmerjenih pokrajin?

Kot je znano, pri nas še nimamo pravih regij oziroma pokrajin kot delno avtonomnih upravnih enot (razen t. i. statističnih regij). Prejšnja vlada je imela namen ustanoviti pokrajine, vendar je bila pri tem neuspešna. Po mojem mnenju zato, ker se je preveč dogovarjala s predstavniki sedanjih lokalnih skupnosti (župani), premalo je bila upoštevana stroka, obenem pa je tudi javno mnenje (kar se je pokazalo na referendumu) začelo zavračati koncept z velikim številom pokrajin. To v bistvu pomeni, da se sedaj lahko pogovarjamo o dosti manjšem številu pokrajin, in to opremo na razpoložljive analize in podatke o razvojnih potencialih in resursih. Prevelika razdrobljenost ne bi bila v prid prihodnjemu razvoju in ne bi omogočila absorpcijske sposobnosti ter nastanka kritične mase inovativnih jeder (Zore, 2008). Zdi pa se, da se tudi sedanja vlada obotavlja in da je ustanovitev pokrajin negotova. Posebno v pogojih gospodarske krize so regije lahko velika opora v iskanju novih rešitev za reševanje brezposelnosti ter pri ustvarjanju novih delovnih mest. Poudariti pa velja, da smo v intervjujih in fokusnih skupinah od akterjev regionalnega inovacijskega sistema slišali zelo skeptične glasove v zvezi z ustanavljanjem pokrajin. Bojijo se razdrobljenosti in birokratizacije.

Tu se lahko opremo na omenjeno Mlinarjevo knjigo, in sicer na tisti del, v katerem je avtor podal oceno delovanja občin. Zanimivo je namreč, da se knjiga le obrobno dotika problematike regionalne oz. pokrajinske členitve (več pa govori o čezmejnih regijah).² Znano je, da se je število občin zelo povečalo (čez 200), razdrobljenost je značilnost Pomurja. Takole pravi: »Tudi izkušnje iz Prekmurja, kjer je bilo osnovanih največ malih občin, nam kažejo, da temeljno vprašanje ni mala ali velika enota. V manjših, ki so v nekaterih primerih po velikosti izenačene s prejšnjimi krajevnimi skupnostmi, je oživila lokalna pobuda« (Mlinar, 2008: 393). V tej zvezi omenja občino Kobilje, kjer je nastala t. i. Telehiša (informacijsko-komunikacijsko središče), lahko

² Po mnenju Mlinarja regija/pokrajina kot ena vmesnih ravni med posameznikom in globalno družbo izgublja na veljavi. Razumeti se da to trditev v tem smislu, da teritorialno zamejena uprava postaja nepotrebna, pomembni so posamezniki in skupine v širšem kontekstu povezav in ustvarjalnih potencialov, vendar tako »da se upoštevajo posebnosti in komparativne prednosti regije« (Mlinar, 2008: 412).

bi navedli tudi občino Dobrovnik, kjer so realizirali podoben projekt. Tu bi lahko potegnili analogijo z (novimi) pokrajinami, možno je, da bo večja avtonomija in razpolaganje z lastnimi viri aktivirala inovativne potenciale in razvojna jedra. Po drugi strani pa Mlinar ugotavlja zapiranje občin v svoje meje ter nesposobnost sodelovanja in koordiniranja projektov, ki presegajo pomen ene občine oz. zahtevajo večje povezovanje in načrtovanje preko občinskih meja. Nove regije oz. pokrajine bi morale delovati kot dejavnik, ki posreduje med občino in državo ter povezuje različne iniciative. Morale bi imeti »vitko upravo«, pristojnosti državne uprave bi se morale zmanjšati, prav tako bi občine na regijo prenesle del svojih dejavnosti. Ne gre le za alternativo centralizaciji, temveč za fleksibilnejše mednivojsko povezovanje in večjo udeležbo prebivalcev v upravljanju in odločanju. Samo na tak način lahko pridemo do razvojno usmerjenih pokrajin. Povedano drugače: pokrajine kot delno avtonomne upravne enote se lahko spremenijo v birokratske in neučinkovite tvorbe ali pa se oblikujejo kot katalizator inovativnih idej in razvojnih pobud.

Regionalni inovacijski sistemi

Zanimajo nas glavni pobudniki in nosilci razvojnih in inovativnih aktivnosti, od podjetnikov do inštitutov in podpornih institucij, kot so inkubatorji, tehnološki parki in razvojne agencije. K njim je treba prišteti tudi lokalne in regionalne upravno-politične strukture ter civilnodružbene iniciative.

Knjiga ameriškega sociologa R. Floride *Vzpon kreativnega razreda* je spodbudila celo vrsto analiz, kritičnih komentarjev in metodoloških preverjanj. Teza tega avtorja je, da v družbi in ekonomiji, temelječi na znanju, čedalje večjo vlogo dobivajo ustvarjalni poklici, ki predstavljajo kreativno jedro (znanstveniki, arhitekti, inženirji, oblikovalci ...), profesionalno jedro (menedžerji in drugi poklici, kot so pravniki ...), tretjo skupino pa tvorijo umetniki in kulturni ustvarjalci (bohemi). Druga predpostavka zadeva koncentracijo. Določena okolja, t. i. raznolike in inkluzivne skupnosti, naj bi bolj privlačevala te skupine kot druga okolja. Predvsem metropolitanska okolja so magnet za ustvarjalne skupine. Po mnenju Floride naj bi v tem okviru ključno vlogo – pomembnejšo od socialnega kapitala – igrala toleranca in sposobnost sprejemanja različnosti in etničnih, spolnih in drugih manjšin (Florida, 2005).

Pri nas sta pred leti na teh izhodiščih nastali dve študiji, katerih rezultati so bili nato objavljeni v različnih publikacijah (Ravbar in Bole, 2007; Ravbar, 2007; Malačič, 2007). Zanimiva bi bila primerjava rezultatov pri obeh avtorjih, čeprav lahko ugotovimo, da sta izhajala iz različnih metodologij oz. pristopov. Ravbar v članku obravnava zgolj en vidik kreativnosti v obliki poklicnega in izobrazbenega profila populacije po regijah. Nasprotno pa

Malačič v članku uporablja kompleksnejši indeks, sestavljen iz naslednjih elementov: talent (terciarna izobrazba plus število raziskovalcev na 1000 prebivalcev), tehnologija (patenti, visokotehnološki patenti ter delež izdatkov za razvojno in raziskovalno dejavnost). Tretji element so vrednote, zlasti strpnost ter preferiranje svobode in samoekspresije pred varnostjo. O tem vidiku izvemo zelo malo, avtor navaja tri anketne raziskave, poleg domačega SJM, še Evropsko študijo vrednot ter Evrobarometer.

Omeniti pa je treba, da Ravbar s soavtorjem v knjigi *Geografski vidiki ustvarjalnosti* predstavi širši sklop indikatorjev (tudi število patentov), vendar so prikazani po občinah in manj po regijah (Ravbar, 2007a). Iz tabel v Ravbarjevem članku je razvidno, da naj bi v Sloveniji obstajalo dobrih 7% delovnih mest v ustvarjalnih poklicih oz. 13%, če štejemo samo aktivno populacijo (Ravbar, 2007 b). V Nemčiji je podobna raziskava pokazala, da tam obstaja 60% več ustvarjalnih poklicev kot pri nas. Raziskava v Veliki Britaniji pa kaže, da tam obstaja med aktivno populacijo skoraj trikrat več ustvarjalnih delovnih mest (37%) kot v Sloveniji (Clifton, 2008). Podobne številke za osem zahodnoevropskih držav ter regij navajata dva druga avtorja (Boschma in Fritsch, 2007). Vendar je tu treba biti previden, dokler se ne preveri metodologija oziroma primerljivost teh proučevanj.³

Ustvarjalni poklici oz. delovna mesta so zelo neenakomerno razporejena po regijah. Kar zadeva t.i. lokacijski koeficient, je daleč pred vsemi Osrednjeslovenska regija, kateri sledijo Obalno-kraška regija, Podravje, Goriška in Gorenjska. Po drugi strani Pomurje, Posavje in Zasavje ter Notranjska daleč zaostajajo. Zanimivo pa je, da podatki o izobrazbi za Notranjsko-kraško regijo kažejo, da je tu delež prebivalcev s terciarno (višje- in visokošolsko) izobrazbo zelo visok (tako j za Osrednjeslovensko regijo). Tako je vsaj razvidno iz Statističnega letopisa. To pomeni, da bi moral biti tu tudi večji delež t.i. ustvarjalnih poklicev, vendar temu ni tako.

Menimo, da je v tej analizi (kot v večini drugih) glavni problem ta, da se kreativnost enači s terciarno izobrazbo oz. s poklici, ki zahtevajo večinoma univerzitetno diplomu. To pomeni, da je opredelitev »ustvarjalnega razreda« preširoka in premalo specifična. Drug problem je verjetno v neaktualnosti podatkov oziroma v tem, da se ne nadzira veljavnost podatkov iz različnih virov.

Če te podatke primerjamo z Malačičevem indeksom »talent«, dobimo

³ Omenjena študija Boschme in Fritscha je metodološko zelo pomanjkljiva. Sama navajata, da se primerljivih podatkov ne da dobiti niti v osmih (starih) članicah EU. Sama prihajata do rezultatov, ki nasprotujejo Floridi (zlasti glede vpliva populacijske gostote na kreativnost). Nenavadno pa je, da njuna regresijska analiza kaže na velik (verjetno že malo za lase prilečen) vpliv tretje skupine kreativnega razreda, to je umetnikov in podobnih poklicev (bohемов) na rast zaposlovanja v proučevanih regijah (kljub naslovu namreč ne proučujeta gospodarske rasti, temveč le rast zaposlovanja). Tudi sama opredelitev oz. operacionalizacija »kreativnega razreda« je še na začetku.

podobne rezultate, čeprav nekaj manjših razlik obstaja, recimo pri Malačiču je Zasavje dokaj visoko, celo na četrtem mestu. Zanimivo pa je nekaj drugega: namreč primerjava med indeksom »talent« in indeksom »tehnologija« pri Malačiču. Tu opazimo celo vrsto nekonsistentnosti in diskrepanc. Tipičen primer je Obalno-kraška regija. Ta ima visoko vrednost (tako za Osrednjo regijo) pri indeksu »talent« in izjemno nizko pri indeksu »tehnologija« (za njo sta samo Pomurska in Koroška). Če k temu dodamo višino investicij na prebivalca v zadnjih letih, opazimo, da so te najvišje v Osrednjeslovenski in Obalno-kraški regiji (glej, Ravbar in Bole, 2007: 81). V prvi regiji se to pokriva z velikim številom patentov ter izdatkov za razvojno in raziskovalno dejavnost. Pri Dolenjski pa je ravno obratno: indeks »talent« je relativno nizek, indeks »tehnologija« pa visok (tretji najvišji).

Vprašanja in dileme, na katere bo treba še odgovoriti

Praktično in raziskovalno vprašanje je, zakaj beležimo v Obalno-kraški regiji razkorak med talentom in človeškim kapitalom ter investicijami na eni strani in manj zahtevno tehnologijo oz. majhnim številom patentov in izdatkov za razvojno in raziskovalno dejavnost na drugi strani. Gre za metodološke pomanjkljivosti, za zastarelost podatkov? Ali pa ti podatki odražajo realno, toda protislovno stanje v regiji? Če pogledamo podatke v Ravbar in Bole iz l. 2007, je že razvidno, da se ti delno razlikujejo od Malačiča, vendar pa je treba upoštevati, da ta avtor ne uporablja pri indeksu »talent« le podatke o izobrazbi, temveč tudi – kot je bilo omenjeno – podatek o številu raziskovalcev na 1000 zaposlenih. Toda ta postavka bi se morala v Obalno-kraški regiji okrepiti, saj je tam nastala Univerza ter cela vrsta inštitutov oziroma novih podpornih institucij (kot je denimo univerzitetni inkubator).

Preučevanje regionalnega razvoja temelji večinoma na uporabi sekundarnih statističnih virov (Statistični letopisi ali drugi viri) ter na konstrukciji indikatorjev oz. indeksov na osnovi teh podatkov. Take študije so koristne, vendar so tudi enostranske, saj povzemajo le del socialne dinamike, ki se dogaja v regijah in jim daje svojevrsten pečat. Menim, da je treba uporabljati tudi druge (kvalitativne) pristope in presoje, ki nam dajejo bolj poglobljeno (in tudi aktualizirano) sliko dogajanj, in ki zajamejo tudi neformalne vidike interakcij med akterji in institucijami, ki so pomembne za učinkovito delovanje regionalnega inovacijskega sistema. Mlinarjeva knjiga je tu dober vzgled, avtor se je lotil etnografskega (»terenskega«) pristopa, vključeval je tako kvalitativno pridobljene podatke kot statistične in anketne podatke.

Kot je razvidno iz dosedanjih obravnav podpornih institucij (kot so inkubatorji, tehnološki parki, razvojne agencije ipd.), podjetij in drugih regionalnih akterjev, so vzpostavljeni mehanizmi za inovacijski preboj, prihaja tudi do gostitve ustvarjalnih kadrov, ki bi tvorili potencialna razvojna jedra. Še

vedno pa niso rešena vprašanja razvojnih prioritet in konkurenčnih tržnih niš⁴ (v katere panoge oz. dele panog ter podjetij več investirati, kam usmeriti tuje investicije in kako jih povezati z domačimi podjetji, katere tehnologije še posebej razvijati), prav tako ni prave koordinacije in sinergije med posameznimi elementi inovacijskega sistema. Zdi se, da gre tudi za problem posrednikov in integratorjev razvojnih iniciativ. Omenjene institucije večkrat funkcionirajo po birokratski logiki (v kar so delno tudi prisiljene) ter so manj fleksibilne in odzivne, kot bi se od njih pričakovalo. Lahko samo špekuliramo, kako bodo te podporne institucije delovali v primeru ustanovitve pokrajin. Bodo dobile večjo vlogo? Bodo delovale v smislu omrežnega povezovanja ali kot toge, prostorsko omejene in neučinkovite institucije?

LITERATURA

- Adam, F. (2009a): *Letno poročilo o opravljenem delu v okviru aplikativnega raziskovalnega projekta »Lokalna in regionalna razvojna jedra«*. Inštitut za razvojne in strateške analize (IRSA).
- Adam, F. (2009 b): *Sociološke refleksije in marginalije*. Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize.
- Boschma, R. A. in Fritsch, M. (2007): *»Creative class and regional growth in Europe«*. V P. Jacubowska et.al, (ur.), *Future of European Regions*. Warsaw: Ministry for Regional Development.
- Clifton, N. (2008): *»The 'creative class' in the UK«*. *Geogr. Ann.* B 90 (1): 63–82.
- Florida, R. (2005): *The flight of the creative class*. Harper Bussiness.
- Hollanders H. in Arundel, A. (2007): *»Differences in socio-economic conditions and regulatory environment: Explaining variations in national innovation performance and policy implications«*. Innometrics – Merit, Maastricht University.
- Malačič, J. (2007): *»Ustvarjalnost slovenskih regij in njen vpliv na oblikovanje pokrajin«*. *Uprava* 5 (4): 7–24.
- Mlinar, Z. (2008): *Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi. Prva knjiga: Prostorsko-časovna organizacija bivanja: raziskovanja na Koprskem in v svetu*. Ljubljana: FDV in SAZU.
- Ravbar, M. in Bole, D. (2007a): *Geografski vidiki ustvarjalnosti*. Ljubljana: ZRC.

⁴ Znano je, da je v zadnjih letih nastalo nekaj razvojnih dokumentov, recimo Nacionalno raziskovalni in razvojni program (NRRP), Strategija razvoja Slovenije, Državni razvojni program ali Vladna resolucija o razvojnih projektih (do leta 2013 oz. celo do 2021). Tudi regije imajo podobne dokumente. Njihov vpliv je majhen in uporabnost omejena. Morda tudi zato, ker so nedorečeni, včasih tudi notranje nekonsistentni ali celo protislovnii (Adam, 2009b). Imamo torej zelo veliko število podpornih institucij v regijah in precej strateških usmeritev. Vendar to ne zadostuje za razvojni preboj. Potrebne so dolgoročne odločitve ter strateški način razmišljanja v vsakodnevni praksi in odločanju. Obenem pa mora delovati podjetniški duh in ustrezna organizacijska kultura.

- Ravbar, M. (2007b): »Geografija človeških virov v Sloveniji; pomen ustvarjalnih socialnih skupin za regionalni razvoj«, *Geografski vestnik*, 79-2, 119-128.
- Stres, Š. et al, (2009): *Raziskava o stanju inovacijske dejavnosti v Sloveniji*. Ljubljana: Javna agencija za podjetništvo in tuje investicije in IJS.
- Zore, J. (2008): »Je predlagano število pokrajin primerna zasnova za uravnotežen regionalni razvoj?« *Uprava* 6 (1): 35-56.